

पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न महाविद्यालयांमध्ये

राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

राग संगीत गायन - वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

सुगम संगीत

तबला

पदवी कला प्रथम , द्वितीय आणि तृतीय वर्ष

संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

- १) राग संगीत गायन
- २) राग संगीत स्वर वाद्य वादन - सतार / हार्मोनियम
- ३) सुगम संगीत
- ४) तबला

निर्देश

विद्यार्थ्यांना एका वेळी वरिलपैकी एकाच विषयाचा अभ्यासक्रम शिकता येईल. हे सर्व अभ्यासक्रम नियमित विद्यार्थ्यांसाठी आहेत ; बहिःस्थ विद्यार्थ्यांसाठी नाहीत. संगीत विषयाचे सर्व अभ्यासक्रम पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य -जी-१ अथवा विद्यापीठमान्य समकक्ष अभ्यासक्रम मापासून सुरु होतील. या विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी विषयाच्या स्वरूपानुसार महाविद्यालयातील संबंधित तासिकांना किमान ७५% उपस्थिती असणे अनिवार्य आहे. विशिष्ट परिस्थितीमध्ये महाविद्यालयाने स्वाध्यायाच्या स्वरूपात अनुपस्थित विद्यार्थ्यांची किमान उपस्थिती भरून घ्यावी.

प्रत्येक अभ्यासक्रमाचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे :

(प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन - १० गुण --- ----- एकुण गुण १००)

एकुण प्रात्यक्षिक गुण - ५० ----- वाषिके परिक्षा .

एकुण सैध्दांतिक गुण - ४० -----प्रथम सत्रांत परिक्षा २० गुण अधिक वाषिके परिक्षा २० गुण.

अंतर्गत मूल्यांकन - १० गुण (वाषिके प्रात्यक्षिक परिक्षेच्या वेळी महाविद्यालयाने अंतर्गत मूल्यांकनाचे गुण परिक्षकांना कळवावेत.)

एकुण ६० गुणांची सैध्दांतिक परिक्षा विद्यापीठ नियमानुसार प्रथम सत्रांत परिक्षा म्हणून होईल.

यामध्ये विद्यार्थ्यांना मिळणाऱ्या गुणांना कमाल २० गुणांमध्ये परिवर्तीत करून ते सत्रांत परिक्षेचे गुण म्हणून गृहित धरले जातील.

संदर्भ :

संगीत विषयाच्या सत्रांत परिक्षेसाठी ६० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

रागज्ञान -	६ गुण
ताल ज्ञान -	६ गुण
लघुत्तरी प्रश्न -व्याख्या, संज्ञा, उपप्रश्न इ.	१२ गुण
विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना, थोडक्यात माहिती)	१२ गुण
दीर्घोत्तरी प्रश्न (निबंध)	१२ गुण
दीर्घोत्तरी प्रश्न (चरित्र)	१२ गुण

संगीत विषयाच्या वाषिके प्रात्यक्षिक परिक्षेसाठी ५० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

१) गायनक्रिया - स्वर ज्ञान , राग ज्ञान	२५ गुण
२) ताल ज्ञान -	१० गुण
३) मौखिक सैध्दांतिक विवेचन -	१० गुण
४) इतर गीत गायन -	५ गुण

उर्वरीत २० गुणांची सैध्दांतिक परिक्षा वार्षिक परिक्षा होईल.
वार्षिक सैध्दांतिक परिक्षा जी -१ साठी २० गुणांचे गुण विभाजन पुढिलप्रमाणे आहे.

१) अनिवार्य प्रश्न स्वर लेखन -	५ गुण
२) रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये, तुलनात्मक विवेचन)	५ गुण
३) ताल ज्ञान -	५ गुण
४) लघुत्तरी प्रश्न -	५ गुण
५) विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना, थोडक्यात माहिती)	५ गुण
६) दीर्घोत्तरी प्रश्न निबंध	५ गुण
७) दीर्घोत्तरी प्रश्न चरित्र	५ गुण

या परिक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत एकूण ७ प्रश्न विचारले जातील. स्वर लेखनाचा पहिला प्रश्न सर्व विद्यार्थ्यांसाठी अनिवार्य असेल. विद्यार्थ्यांनी स्वर लेखनाचा अनिवार्य प्रश्न १ आणि उर्वरित ६ प्रश्नांपैकी कोणतेही ३ प्रश्न असे एकूण ४ प्रश्न सोडवावेत.

अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण

१) पदवी कला प्रथम वर्ष -----संगीत सामान्य -जी-१ एकुण गुण - १००. प्रात्यक्षिक - ५०	
१) स्वर ज्ञान - स्वरालंकार - लय - तालाची समज, आकारात गाण्याची क्षमता -	१५ गुण
२) राग ज्ञान -	१५ गुण
३) ताल ज्ञान -	८ गुण
४) मौखिक सैध्दांतिक विवेचन -	७ गुण
५) इतर गीत गायन -	५ गुण
३) पदवी कला द्वितीय वर्ष -----संगीत विशेष स्तर - एस - १ एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही आणि स्वाध्याय - १० गुण)	
४) पदवी कला द्वितीय वर्ष -----संगीत विशेष स्तर- एस - २ एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)	
५) पदवी कला तृतीय वर्ष -----संगीत सामान्य -जी -३ एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)	
६) पदवी कला तृतीय वर्ष -----संगीत विशेष स्तर एस -३ एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)	
७) पदवी कला तृतीय वर्ष -----संगीत विशेष स्तर एस -४ एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)	

पदवी कला प्रथम, द्वितीय आणि तृतीय वर्ष
पदवी कला प्रथम, द्वितीय आणि तृतीय वर्ष

एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)

प्रत्येक एकुण गुण - १००. (प्रात्यक्षिक - ५०, सैध्दांतिक - ४०, अंतर्गत मूल्यांकन, अभ्यास वही - १० गुण)

१)पदवी कला प्रथम वर्ष ----- संगीत सामान्य -जी-१ एकुण गुण - १००.

१-१ राग संगीत गायन पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -१)

प्रात्यक्षिक :

१) स्वर ज्ञान-

विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर व अभ्यासक्रमातील रागांच्या स्वरात अलंकार ऐकून ओळखणे, गाता येणे आवश्यक आहे. मूलभूत अलंकार तालाच्या वजनात व वेगवेगळ्या लयीत गाता येणे आवश्यक आहे. तसेच नोटेशन व आकारात अलंकार गाण्याची क्षमता असणे आवश्यक आहे.

२) राग ज्ञान -

खालील रांगामध्ये स्वर विस्तार, आरोह - अवरोह - पकड यासह किमान १ मध्य लय बंदिश सुलभ आलाप तानांसह शिकावी. याच रागात किमान १-१ लक्षण गीत व सरगम गीत शिकावे. गातांना हाताने ताल दर्शविता यावा.

१. भैरव २. भूप ३. कल्याण ४. अल्लैया बिलावल ५. देस

३) ताल ज्ञान-

खालील तालांचा व ठेक्यांचा अभ्यास आवश्यक :

१. तीन ताल २. एक ताल ३. झप ताल ४. केरवा ५. भजनी ठेका ६. दादरा ७. रुपक.

वरील ताल हातावर टाळी - काल - मात्रा पध्दतीने म्हणण्याची क्षमता असावी.

तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखता यावेत.

४) इतर गीत गायन -

खालील गीत प्रकार गाता येणे अपेक्षित.

१. राष्ट्रगीते - जन गण मन आणि वंदे मातरम् यासह २. ईशस्तवन ३. लोकगीत ४. भक्तिगीत ५. चित्रपट संगीत.

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास आवश्यक. स्वतंत्ररित्या सादरीकरण

अपेक्षित .

पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर- (जी - १)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

आधार स्वर, सप्तक, पूर्वांग, उत्तरांग, स्वर, लय, कणकस्वर, आलाप, तान, मीड, वर्ज्यस्वर, चलस्वर, अचलस्वर, वादी, संवादी, श्रुती, गानसमय, राग, नाद, अलंकार, तीव्रस्वर, कोमलस्वर, शुद्धस्वर, विकृतस्वर, विवादीस्वर, अनुवादीस्वर, मध्यसप्तक, तारसप्तक, मंद्रसप्तक, ताल, ठेका, टाळी, मात्रा, खंड, सम, काल, ड्रुप्पट, चौपट, रागजाती, औडव, षाडव, संपूर्ण वक्रस्वर, इ.

नादाचे गुणधर्म, रागांच्या जाती, थाट व थाटांचे स्वर, सप्तक - व्याख्या, प्रकार, पुर्वांग - उत्तरांग, बंदिश, ख्याल, थाट व राग संकल्पना, थाट व राग तुलना, षड्ज - पंचम भाव, मागी संगीत, देशीसंगीत, लोकसंगीत, रागसंगीत, सुगम संगीत - शब्द प्रधान संगीत.

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील भैरव, कल्याण, भुप, देस, अल्हैया बिलवाल या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती व स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह. वरील रागांच्या मध्यलय बंदिशीचे स्वरलेखन.

३) ताल ज्ञान -

खालील तालांचा अभ्यास - तीनताल, दादरा, रूपक, एकताल, झपताल, केरवा, भजनी ठेका.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवनपरिचय.

कै. पं. वि. दि. पलुसकर, पं. विष्णू नारायण भातखंडे, गायनचार्य कै. भास्करबुवा बखले, पं. रविशंकर, उ. विलायत खाँ, स्वामी हरिदास, तानसेन, अमीर खुसरो.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

भारतीय संगीत पट - (भारतीय संगीताची विविधता)

भारतीय संगीताचे विविध प्रकार - आदिम संगीत, लोक संगीत, धर्म संगीत, कला संगीत, जन संगीत, संगम संगीत.

वाद्यांचे प्रकार, स्वर लेखन पध्दती, संगीताचे सांस्कृतिक महत्त्व, संगीत आणि अन्य ललित कला, संगीत आणि जीवन,

हे सर्व तसेच ह्या सर्व विषयांशी संबंधित इतर विषय.

संदर्भ ग्रंथ सूची -

संगीत परिभाषा - पं. रातंजनकर

क्रमिक पुस्तक मालिका भाग १ ते ४ - पंडित वि. ना. भातखंडे

राग विज्ञान भाग १ ते ६ - पंडित वि. ना. पटवर्धन

राग बोध भाग १ ते ५ - पंडित बी. आर. देवधर

संगीत विशारद - आचार्य वसंत - हाथरस

प्रभाकर प्रश्नोत्तर - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव

राग परिचय भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव

राग शास्त्र - गीता बॅनर्जी

मधुर स्वरलिपी संग्रह भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव

संगीत शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे

हिंदुस्थानी म्युझिक - डॉ. अशोक दा. रानडे.

१-२ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर जी -२

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये प्रत्येकी किमान २ बंदिशी (मध्यलय व द्रुत लय) आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. बिभास २. वृंदावनी सारंग ३. भिमपलास ४. बिहाग ५.मालकंस

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम यापैकी कांही गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना माहिती असावी.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसहित दीपचंदी, चौताल, धमार, अध्दा तिनताल, धुमाळी , विलंबित एकताल हे ताल शिकावेत.

प्रथम वर्षातील तालांची एकपट, द्रुप्पट करता येणे आवश्यक.

३) इतर गीत गायन -

पिल्लू, कालीगडा, अथवा इतर रागातील खालील गीत प्रकार

१. भावगीत २. गझल ३. हिंदी भजन ४. अभंग ५. देशभक्तिपर गीत गाता यावेत.

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

स्वतंत्र रित्या सादरीकरण आवश्यक.

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - (जी -२)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

वर्ण, विवादी, न्यास, ग्रह, अंश, गायक, नायक, कलावन्त, अल्पत्व, बहुत्व, बद्ध इ.

गानक्रिया प्रकार - खटका, मुर्की, मीड, कणस्वर, घसीट, गमक, तान, बेहलावा.

१) हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत - पध्दती.

२) ख्याल गायकी.

३) धृपद - धमार गायकी.

४) तानांचे प्रकार

५) गणितानुसार उत्तर भारतीय ३२ थाटांची रचना.

६) गान समय सिध्दांत .

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

तीनताल व झपताल यांची दुप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक.

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

१) बैजू बावरा

२) कै . पं. डी. व्ही. पलुसकर

३) उस्ताद अल्लादियाँ खाँ

४) अब्दुल करीम खाँ

५) पं. ऑकासाथ ठाकूर

६) अहमदजान थिरकवां

७) बाबा अल्लाउद्दीन

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास :- वर निबंध लिहिणे आवश्यक

१. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

२. संगीत साधना
३. लोक संगीत
४. मी ऐकलेली मैफिल
५. संगीत सभेचे आयोजन
६. भारतीय लगीनाच्या संगीताच्या ईतिहासातील. स्थित्यंतरे (सामगायन, जातिगायन, गायन, धृपद, ख्याल)

१-३ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - १ (एस - १)

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित. या वर्षापर्यंतच्या अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. भैरव २. केदार ३.छायानट ४. दुर्गा ५. बागेश्री तसेच वरील रागांमध्ये ध्रुपद, धमार, तराना, सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी काही गीत प्रकार शिकावेत समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना माहिती असावी.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षापर्यंत शिकलेले सर्व, तसेच जी - २ मधील सर्व तालांसह विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा, चौताल ,धमार, तिलवाडा, आडाचौताल हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

खमाग, पिलु, मांड, कालीगडा, अथवा इतर यापैकी एका रागातील तुमरी, दादरा , होरी , अथवा इतर तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास आवश्यक .

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव करावा.

स्वतंत्ररित्या सभागायन अपेक्षित.

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - १ (एस-१)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) संधिप्रकाश राग २) पूर्वांगवादीराग ३) उत्तरांगवादीराग ४) विन्यास ५) अंश ६) आंदोलित ७) अपन्यास ८) संकीर्ण ९) चल स्वर

१०) पुर्वराग ११) उत्तरराग १२) अचल स्वर १३) जोड राग १४) तीव्र स्वर इ.

१) राग वर्गीकरण पध्दती.

२) गायक, नायक, वाग्गेयकार , कलावंत.

३) चतरंग त्रिवट, तराना, टप्पा इ.

४) उप शास्त्रीय संगीत प्रकार तुमरी, दादरा,चैना, गजरी.

५) देशी संगीत, मार्गी संगीत

५) श्रुती स्वर विभाजन

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, सम्प्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

अमीर खाँ, पं. गजाननराव जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, पं. रविशंकर, पं. बाळकृष्ण बुवा इचलकरंजीकर, खाँ बडे गुलाम अली खाँ, उ.

अल्लार खाँ. उ. अल्लाउद्दीन खाँसाहेब

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. कंठ साधना

२. संगीतातील घराणी

३. लोकसंगीत शैली व प्रादेशिक महत्व

४. शब्दोच्चारारेचे महत्व

५. संगीत - गुरुमुखी विद्या

१-४ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - २ (एस -२)

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित. या वर्षीच्या जी - २ आणि एस - १ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. कल्याण २. हिंडोल २. कलावती ३. सारंग (वृंदावनी सारंग) चंद्रकंस ४. शुद्ध सारंग ५. जौनपुरी

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेले सर्व, तसेच जी - २ आणि एस - १ मधील सर्व तालांसह सुलताल, धमार, अर्धधुमाळी , पंजाबी , तिलवाडा, इ. मुमरा, हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी , पहाडी अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाट्य संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास .

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

स्वतंत्ररित्या सभागायन अपेक्षित.

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - २ (एस-२)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) शब्द प्रधान संगीत शैली. सुगम संगीत शैली
- २) संगीत आणि साहित्य.
- ३) नाटकात संगीताचे महत्त्व
- ४) उपशास्त्रीय गायन शैली
- ४) स्वर लेखन पध्दती ची व्यक्ती वयमर्यादा
- ५) महाराष्ट्राचे लोकसंगीत ,लोकगीत
- २) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, सम्प्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, उ. अमजदअली खाँ, श्रीमती बेगम अख्तर, तानसेन.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) नभोवाणी द्वारे होणारा संगीताचा प्रचार.
- २) शास्त्रीय संगीताचा सिने संगीतावरील प्रभाव.
- ३) पार्श्वगायन धृपद , धमार, गायकीचा इतिहास
- ४) पार्श्वसंगीत
- ५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ६) भावदर्शनासाठी निरनिराळ्या वाद्यांचा उपयोग.
- ७) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

१-५ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - ३ (जी -३)

प्रात्यक्षिक :

पूर्वी शिकलेल्या जी - १ आणि जी- २ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३.रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा,तिलवाडा, आडाचौताल हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी , तिलंग अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाट्य संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत, समूहगीत , लोकगीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास. तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायन अपेक्षित.

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - ३ (जी-३)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) प्रबंध
- २) निबध्द, अनिबध्द गान.
- ३) संधिप्रकाशित राग
- ४) परमेल प्रवेशक राग
- ५) शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय, जनक, जन्य राग
- ६) रागांग राग
- ७) स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद
- ८) तिरोभाव- अविर्भाव
- २) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बंदिशींचे स्वरलेखन, सम्प्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, फैय्याज खाँ, श्रीमती मोगुबाई कुडीकर, श्रीमती किशोरी अमोणकर, कुमार गंधर्व श्रीमती केसरबाई केरकर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
- २) रागसंगीताची लोकप्रियता / रागसंगीत आणि जनरुची
- ३) पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
- ४) संगीत कला उपयोजनाची व्याप्ती
- ५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ६) संगीताच्या उत्पत्तिसंबंधी विचार व संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन, इ. विषय.

१-६ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ३ (एस-३)

प्रात्यक्षिक :

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुतलय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. मल्हार (मियामल्हार) २. दरबारी कानडा ३. तोडी (मिया की तोडी) ४. पुरिया ५. पुरिया गावती कल्याण

तसेच वरील रागांमध्ये ध्रुपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी काही गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह तिव्रा ,सतवा , जत, अध्वाधुमाळी , पंजाबी, सतवा, तेबरा हे ताल शिकावेत. तालांची ड्रुप्पट, तिप्पट, चौपट करता यावी.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी , पहाडी अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाट्य संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवुन गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ३ (एस-३)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) प्रबंध.
- २) जाती गायन.
- ३) वैदिक संगीत, वैदिक कालातील वाद्ये.
- ४) हार्मनी आणि मेलडी
- ५) हिंदुस्थानी व दक्षिणात्य संगीत पध्दती
- ६) दक्षिणात्य (कर्नाटक) संगीतातील गीत प्रकार
- ६) संगीताच्या उत्पत्तिसंबंधी विचार व संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन.
- ७) श्रुति स्वर - विभाजन.
- ८) प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती.
- ९) ध्वनी शास्त्र (acoustic)

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. कुमार गंधर्व ,पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लीकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर ,किशोरी आमोनकर, पन्नालाल घोष, विलायत खाँ.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत नाट्यशास्त्र.
२. कंठसाधना -कंठसंस्कार
२. प्राचीन संगीतज्ञ
३. हवेली संगीत (अष्टछाप कवी)
४. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण)

५) संगीताच्या उत्पत्तिसंबंधी विचार व संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन.

१-७ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ४ (एस-४)

प्रात्यक्षिक :

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. अहिर-भैरव २. मारुबिहाग ३. शामकल्याण ४. नंद, ललित ५. मधुवंती

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करता यावी.

३) इतर गीत गायन -

उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाट्य संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास. विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता यावेत.

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ४ (एस-४)

सैध्दांतिक

- १) खालील विषयांचा अभ्यास
- १) ध्वनी मुद्रण
- २) संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
- ३) संगीतासाठी ग्रंथालये
- ४) संगीत संग्रहालये
- ५) संगीत स्पर्धांचे महत्व
- ६) संगीताचे रसास्वादन, संगीत समिक्षण, संगीत समीक्षा इ.
- ७) संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
- ८) संगीत शिक्षण-स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव

संगीताचे उपयोजन

- ९) गुरुकुल शिक्षण पध्दती व आधुनिक काळ
- १०) संगीत आणि संशोधन क्षेत्र म्हणून संगीत विषयाचे स्वरूप
- ११) संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
- १२) संगीतात दूर शिक्षण पध्दतीस वाव
- १३) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, दृत्तलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. रामाश्रय झा, पं. सुधीर फडके, आशा भोसले, उस्ताद झाकिर हुसैन, पं. हृदयनाथ मंगेशकर, हिराबाई बडोदेकर, शिव - हरी केसरबाई केरकर, हरिप्रसाद चौरडिया, अब्दुलहलीम जाफर खाँ, शिवकुमार शर्मा.

१-२ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर जी -२

प्रात्यक्षिक :

मागील संपूर्ण वर्षांचा अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक.

१. भीमपलास २. सारंग ३. बिहाग ४. भैरवी ५. मालकंस

या रागांमध्ये २ गती (मध्यलय व दृढलय) तोड्यांसहित वाजवता येणे आवश्यक.

या पैकी कोणत्याही एका रागामध्ये झालावादन करून तिहाई घेऊन त्याचा शेवट करणे.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षातील शिकलेल्या सर्व तालांमध्ये एकपट, दुप्पट, करता येणे आवश्यक.

विलंबित तीनताल अभ्यास आवश्यक- तालाच्या मात्रा मोजता येणे आवश्यक.

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) जमजमा (पटक) - (पुढील स्वर मधल्या बोट्याच्या आघाताने वाजवणे)

२) खटका - (मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

३) मुर्की - (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - (जी -२)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) वर्ण, न्यास, ग्रह, अल्पत्व, बहुत्व.

२) गमक - (नीसो नीसी हे स्वर वाजवायचे तर फक्त वीषादाला आघात देऊन सा हा सुलट मिडने वाजवणे)

३) तानांचे प्रकार - लारी तान (प्रत्येक स्वर दिंड या आघाताने वाजवणे)

एकेहरा तान (प्रत्येक स्वराला १ आघात)

४) मासितरवानी अथवा विलंबीत गत

५) गानसमय सिध्दांत (तोंडओळख)

६) हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत पध्दती

७) हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत - पध्दती.

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या गर्तीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

तीनताल व झपताल यांची दुप्पट व चौपट लिहता येणे आवश्यक.

४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व त्यांचे सांगितिक योगदान-

१) उ. थिरकवाँ खाँ साहेब

२) उ. अब्दुल करीम खाँ साहेब

३) आचार्य बाबा अल्लाउद्दीन खाँ साहेब.

४) खालील विषयांवर निबंध लिहता येणे आवश्यक.

१) लोकसंगीत

२) मी ऐकलेली मैफिल

३) संगीत सभेचे आयोजन

४) भारतीय संगीताच्या इतिहासातील स्थित्यंतरे

(सामगायन , जातीगायन , प्रबंध गायन, धृपद गायन , ख्याल गायन)

१-३ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - १ (एस - १)

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

१) खालील रागांमध्ये मसितरवानी गत (विलंबित) तसेच मध्यलय / द्रुत लय यामध्ये रजाखानी (दृ०त) गत आलाप व तोडयांसहित सादर करणे आवश्यक.

राग - भैरव, केदार, दुर्गा , बागेश्री , भीमपलास

२) अभ्यासक्रमातील कोणत्याही रागातील एक रजाखानी गत दुप्पट, चौपट या लयीत वाजवून दाखवणे.

२) ताल ज्ञान-

मागील वर्षीच्या सर्व तालांसहित चौताल व धमार या तालांचे बोल म्हणून दाखवणे आवश्यक.

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार -

१) मागील वर्षीच्या सर्व वादन प्रकारांचा अभ्यास असणे आवश्यक

२) सतार स्वरात जुळवता येणे आवश्यक (तोंडओळख)

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - १ (एस-१)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) संधिप्रकाश राग २) पूर्वांगवादीराग ३) उत्तरांगवादीराग ४) विन्यास ५) अंश ६) आंदोलित ७) अपन्यास ८) संकीर्ण ९) जोड राग

१) राग वर्गीकरण पध्दती.

२) गायक, नायक, वाग्गेयकार , कलावंत.

३) चतरंग त्रिवट, तराना, टप्पा

४) उप शास्त्रीय संगीत प्रकार

५) ठुमरी, दादरा,चैती, कजरी.

६) श्रुती स्वर विभाजन

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय म्हणजेच मसितखानी व रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा चरित्र व सांगितीक योगदान -

अमीर खाँ, पं. गजाननराव जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, पं. रविशंकर, अन्नपूर्णा देवी, बडे गुलाम अली खाँ, उ. अल्लार खाँ.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज

२. सतार वादनातील प्रमुख घराणी (सेनी घराणे, इटावा, जाफर खादी , बाज,मैहर घराणे इ.)

३. रियाजाचे महत्व

४. संगीत - गुरुमुखी विद्या

५. सतार या वाद्याचा इतिहास व सतारीचे आत्ताचे स्वरूप

१-४ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - २ (एस -२)

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये मसितरवानी व दृ त गतीचे आलाप ताडयांसहित वादन करणे आवश्यक.

राग - १. कल्याण २. कलावती ३.चंद्रकंस ४. शुध्द सारंग ५. जौनपुरी

वरीलपैकी कोणत्याही एका रागात एक स्वराच्या मीडि चा उपयोग करून झालावादन करणे आवश्यक. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह सुलताल, तिलवाडा, झुमरा, हया तालांचे बोल म्हणता येणे आवश्यक. (खंडा प्रमाणे व सम, काल दाखवून)

३) सतार वादनातील -वादन प्रकार

१) आलाप व जोडवादन (तोंडओळख)

२) मागील वादन प्रकार तयारीने वाजवणे

स्वतंत्ररित्या सतारवादन करणे आवश्यक.

पदवीकला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - २ (एस-२)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) सतार वादनातील मीड चे महत्व
- २) संगीत आणि साहित्य.
- ३) नाटकात संगीताचे महत्व
- ४) स्वर लेखन पध्दती ची व्याप्ती व मर्यादा
- ५) महाराष्ट्रातील लोकसंगीत
- ६) सतार वादनातील तबला साथ
- २) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या मसितखानी व द्रुत म्हणजेच रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन करणे आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा चरित्र व सांगितीक योगदान -

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, उ. अमजदअली खाँ, श्रीमती बेगम अख्तर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) नभोवाणी द्वारे होणारा संगीताचा प्रचार.
- २) शास्त्रीय संगीताचा सिने संगीतावरील प्रभाव.
- ३) धृपद , धमार, गायकीचा इतिहास
- ४) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ५) भावदर्शनासाठी निरनिराळ्या वाद्यांचा उपयोग.
- ६) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
- ७)तूलनात्मक वाद्ये - (तंतूवाद्ये -तत् व वितत)

१-५ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - ३ (जी -३)

प्रात्यक्षिक :

पूर्वी शिकलेल्या जी - १ आणि जी- २ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत आलाप, तोडे व झाला यासहित वाजवणे आवश्यक.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३. रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित तीनताल , मध्यलय एकताल, रूपक, झपताल या तालांचा अभ्यास आवश्यक.

३) सतार वादनातील -वादन प्रकार

१) ब्रंजन अथवा कुंतन, गिटकिडी वाजवणे , कमीत कमी ४ स्वर (रेसानीसा) एका आघातामध्ये.

२) धुन वादनाची तोंडओळख

स्वतंत्र सभावादन अपेक्षित.

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर - ३ (जी-३)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) प्रबंध
- २) निबध्द, अनिबध्द गान.
- ३) संधिप्रकाशित राग
- ४) परमेल प्रवेशक राग
- ५) शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय राग, जनक, जन्य राग
- ६) रागांग राग
- ७) स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद
- ८) तिरोभाव- अविर्भाव
- २) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या सर्व रागांच्या मसितखानी व रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन करणे आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास. ताल लेखन करणे आवश्यक.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, निखाल बेनर्जी, कुमार गंधर्व, उ. अली अकबर खाँ , श्रीमती मोगुबाई कुडीकर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
- २) रागसंगीताची लोकप्रियता / रागसंगीत आणि जनरुची
- ३) पार्श्वसंगीत
- ४) संगीत कला उपयोजनाची व्याप्ती
- ५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ६) संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन
- ७) एकलवादन व वृंदवादन

१-६ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ३ (एस-३)

प्रात्यक्षिक :

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत आलाप, जोड व तोडे व झाल्यासहित वाजवणे आवश्यक. १. मियामल्हार २. दरबारी कानडा ३. तोडी (मिया की तोडी) ४. पुरिया ५. गावती

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह पंजाबी, अध्वाधुमाळी, सतवा हे ताल आवश्यक. तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार -

भैरवी, पहाडी, पिलू यापैकी कोणत्याही एका रागात धून वाजवणे, बाजाच्या तारेशिवाय (१ली तार) जोड (२री तार)पंचम (३ री तार) या तारांवर वाजणाऱ्या स्वरांचा अभ्यास आवश्यक.

तबल्याच्या साथीसहित स्वतंत्र सभावादन आवश्यक.

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ३ (एस-३)

सैध्दांतिक

खालील विषयांचा अभ्यास

- १) प्रबंध.
- २) जाती गायन.
- ३) वैदिक संगीत, वैदिक कालातील वाद्ये.
- ४) हार्मनी आणि मेलडी
- ५) हिंदुस्थानी व दक्षिणात्य संगीत पध्दती
- ६) प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती.
- ७) ध्वनी शास्त्र (acoustic)

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी व रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय व संगीतातील योगदान

पं. कुमार गंधर्व ,पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लीकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर , पं. हरिप्रसाद चौरसिया,पन्नालाल घोष.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत नाट्यशास्त्र.
२. प्राचीन संगीतज्ञ
३. हवेली संगीत (अष्टछाप कवी)
४. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण)

१-७ रागसंगीत गायन व वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ४ (एस-४)

प्रात्यक्षिक :

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी गत द्रुत गत आलाप , तोडे , जोड झाला यासह वाजवणे आवश्यक.

१. अहिर-भैरव २. मारुबिहाग ३. शामकल्याण ४. ललित ५. मधुवंती

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार -

१) एकाहून अधिक स्वरांची अनुलोम , विलोम मिंड घेणे आवश्यक

२) व्रंजन अधिक अभ्यास व वादन आवश्यक

३) धून वादन आवश्यक

४) तबल्याच्या साथीसहीत स्वतंत्र सभावादन आवश्यक

५) मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता येणे आवश्यक (तोंडओळख)

पदवीकला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर - ४ (एस-४)

सैध्दांतिक

- १) खालील विषयांचा अभ्यास
- १) ध्वनी मुद्रण
- २) संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
- ३) संगीतासाठी ग्रंथालये
- ४) संगीत संग्रहालये
- ५) संगीत स्पर्धांचे महत्व
- ६) संगीताचे रसास्वादन, संगीत समीक्षा
- ७) संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
- ८) संगीत शिक्षण-स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव
- ९) गुरुकुल शिक्षण पध्दती व आधुनिक काळ
- १०) संगीत आणि संशोधन क्षेत्र म्हणून संगीत विषयाचे स्वरूप
- ११) संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
- १२) संगीतात दूर शिक्षण पध्दतीस वाव
- १३) वाद्यवृंद किंवा संगीतसाथ या क्षेत्रात सिंथसादूजर सारख्या विद्युत उपकरणांचा परिणाम - पडलेला प्रभाव
- २) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी गत व रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

- ३) ताल ज्ञान इ

या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

- ४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व संगीतातील योगदान-

पं. रामाश्रय झा , उस्ताद झाकिर हुसैन , पं. हरिप्रसाद चौरसिया , पं. शिवकुमार शर्मा, उ. विलायत खाँ , उ. अब्दुलहलीम जाफर खाँ.

परिशिष्ट

सैध्दांतिक - ४०

प्रथम सत्रांत परिक्षा २० गुण वार्षिक परिक्षा २० गुण

६० गुणांची सैध्दांतिक परिक्षा विद्यापीठ नियमानुसार प्रथम सत्रांत परिक्षा म्हणून होईल. यामध्ये विद्यार्थ्यांना मिळणाऱ्या गुणांना २० गुणांमध्ये परिवर्तित करून ते सत्रांत परिक्षेचे गुण म्हणून गृहित धरले जातील. संदर्भ :

सत्रांत परिक्षा जी -१ साठी ६० गुणांचे गुण विभाजन पुढिलप्रमाणे आहे.

रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये , तुलनात्मक विवेचन)	६ गुण
ताल ज्ञान -	६ गुण
लघुत्तरी प्रश्न -व्याख्या, संज्ञा, उपप्रश्न इ.	१२ गुण
विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना, थोडक्यात माहिती)	१२ गुण
दीर्घोत्तरी प्रश्न (निबंध)	१२ गुण
दीर्घोत्तरी प्रश्न (चरित्र)	१२ गुण

वार्षिक परिक्षा २० गुण

उर्वरीत २० गुणांची सैध्दांतिक परिक्षा वार्षिक परिक्षा होईल. वार्षिक सैध्दांतिक परिक्षा जी -१ साठी २० गुणांचे गुण विभाजन पुढिलप्रमाणे आहे.

१) अनिवार्य प्रश्न स्वर लेखन -	५ गुण
२) रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये , तुलनात्मक विवेचन)	५ गुण
३) ताल ज्ञान -	५ गुण
४) लघुत्तरी प्रश्न -	५ गुण
५) विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना , थोडक्यात माहिती)	५ गुण
६) दीर्घोत्तरी प्रश्न निबंध	५ गुण
७) दीर्घोत्तरी प्रश्न चरित्र	५ गुण

या परिक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत एकूण ७ प्रश्न विचारले जातील. स्वर लेखनाचा पहिला प्रश्न सर्व विद्यार्थ्यांसाठी अनिवार्य असेल. विद्यार्थ्यांनी स्वर लेखनाचा अनिवार्य प्रश्न १ आणि उर्वरित ६ प्रश्नांपैकी त्यांच्या इच्छेनुसार कोणतेही ३ प्रश्न असे एकूण ४ प्रश्न सोडवावेत.

१) स्वर लेखन -	५ गुण
२) रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये , तुलनात्मक विवेचन)	५ गुण
३) ताल ज्ञान -	५ गुण
२) लघुत्तरी प्रश्न - सतार	५ गुण

रग संगीत गायन - वादन (शास्त्रीय गायन - वादन)

पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी - १)

प्रात्यक्षिक : वादनासाठी (सतार)

१) स्वर ज्ञान-

विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर व अभ्यासक्रमातील रगांच्या स्वरात अलंकार ओळखणे, व वाजवून दाखवणे आवश्यक आहे.

सतार वादनातील मूलभूत आघात वाजवून दाखवणे व त्यांची नावे सांगणे आवश्यक.

२) रग ज्ञान -

खालील रंगामध्ये आरोह - अवरोह - पकड यासह प्रत्येकी एक गतमध्य लयीत वाजवून दाखवणे आवश्यक.

गत वाजवतांना प्रत्येकी २ तोडे तालात वाजवून शेवटी तीनतालाची २/३ आवर्तने झाला वादन करणे आवश्यक.

रग - १. भैरव २. भूप ३. कल्याण ४. अल्हैया बिलावल ५. देस

३) ताल ज्ञान-

खालील तालांचा व ठोक्यांचा अभ्यास आवश्यक :

१) तीन ताल २. एक ताल ३. झप ताल ४. केरवा ५. भजनी ठेका ६. दाव्सा ७. रूपक.

वरील ताल हातावर टाळी - काल - मात्रा दाखवून म्हणणे आवश्यक.

तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखणे आवश्यक.

४) सतार- वादनातील काही वादन प्रकार -

सतार वादनातील खालील वादन प्रकारांची माहिती सांगून ते वाजवून दाखवणे आवश्यक.

मींड - १ स्वराची - अनुलोम व विलोम (सुलट व उलट)

लाग डाट किवा घसीट - १ स्वराची - सुलट व उलट

सपाट तान ४ वेळा (मधे न थांबता) सलगपणे वाजवणे आवश्यक.

(आरोह मंद सप्तकातील पंचमापासून तार सप्तकातील मध्यमापर्यंत व अवरोह तार सप्तकातील गंधारापासून मंद सप्तकातील धैवतापर्यंत

)

सतारीचे अंगवर्णन व त्यांची नावे सांगता येणे आवश्यक.

सतार वाद्याचा इतिहास

पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर - (जी - १)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

नाद, श्रुति, स्वर, सप्तक, मंद सप्तक, मध्य सप्तक, तार सप्तक, चल स्वर, अचल स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, विकृत स्वर, विवादी स्वर, अनुवादी स्वर, राग, रागजाती, ओडव, षाडव, संपूर्ण, वादी स्वर, संवादी स्वर, वर्ज्य स्वर, वक्रस्वर, लय, टाळी, मात्रा, खंद, सम, काल, ठेका, एकपट, दुप्पट

थाट, थाटंचे स्वर, थाट व राग तुलना पुर्वांग, उत्तरांग मसितखानी गत, रजाखानी गत, मार्गीसंगीत, देशीसंगीत

२) राग ज्ञान -

भैरव, कल्याण, भुप, देस, अल्हैया बिलवाल या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती आरोह, अवरोह, पकड यासह. मध्यलयीतील गर्तीचे स्वरलेखन आवश्यक.

३) ताल ज्ञान -

खालील तालांचा अभ्यास - तीनताल, दादरा, रूपक, एकताल, केरवा.

४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगितीक योगदान.

कै. पं. वि. दि. पलुसकर, पं. रविशंकर, उ. विलायत खाँ. पं. विष्णू नारायण भातखंडे

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

वाद्यांचे वर्गीकरण, स्वर लेखन पध्दती, भारतीय संगीत पट (आदिम, लोक, धर्म, कला, जन, संगम) संगीत आणि अन्य ललित कला, (साहित्य, चित्र, शिल्प, नाट्य)

संदर्भ ग्रंथ सूची -

- १) संगीत परिभाषा - ले. रातंजनकर
- २) हिंदुस्तानी म्युझिक - ले. अशोक रानडे- नॅशनल बुक ट्रस्ट
- ३) सं. शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे
- ४) सितार मालिका - ले. भगवतशरण शर्मा - संगीत कार्यालय हाथस